

Kako naj vrnemo smisel uram materinščine?

Ondřej Hausenblas: Vratíme smysl hodinám češtiny?
Praga, samozaložba, 1992.

V roke mi je prišla izvrstna knjiga praškega univerzitetnega profesorja Ondřeja Hausenblasa: Bomo vrnili smisel uram češčine? O njej je v Delu že pisala Jasna Honzak-Jahič. V svoji recenziji je poročala zlasti o zamislih življenjskega jezikovnega pouka, ki so zanimive za našo širšo kulturno javnost. V tem svojem zapisu pa bom skušal predstaviti še nekatere češke ideje o pouku materinščine, ki bi utegnile biti zanimive tudi za učitelje slovenskega jezika.

Po odstopu komunistične vlade leta 1989 se je na Češkem kot marsikje po svetu podrla zasnova šolstva kot najvišjega dosežka socializma. Nekdanje egalitaristične nagibe so v veliki meri zamenjali elitistični. Čehi pravijo, da smo ljudje lahko vsi enako neumni, drugače pa je treba priznati, da zna eden več, drugi manj. Po letu 1989 se jim zdi sprejemljivo, da se vpelje konkurenčnost tako kot na druga področja tudi v šole: poleg državnih šol naj se odpirajo tudi cerkvene in zasebne; namesto učnega načrta za vso državo in uradno potrjenih učbenikov naj se uveljavljajo programi posameznih učiteljev in njihova učna gradiva.

Ondřej Hausenblas meni, naj se šola znebi neživljenjskega akademizma, tj. mehničnega reproduciranja opisa jezikovnega sestava. Šola naj ne bo taka, kot je prav učiteljem, temveč naj ustreza predvsem potrebam učencev in naj iz nje prihajajo za življenje usposobljeni mladi ljudje. Dosedanja šola se je nagibala k reprodukciji znanja, nova šola pa naj si prizadeva razvijati sposobnosti, tj. k doseganju praktične uporabnosti znanja.

Pri urah materinščine je treba razvijati predvsem sposobnost sporazumevanja: navezovanja stikov, govornega in pisnega sporočanja, pogovaranja ob različnih priložnostih ali reševanja sporov. V posebnem poglavju so nadrobno opi-

sani učni cilji pri govorjenju, poslušanju, branju in pisanju.

Naučiti se govoriti in poslušati pomeni: 1. znati govorno izražati svoje misli in počutja v različnih okoliščinah, in sicer tako, da to ustreza poslušalcu in namenu sporočila; 2. znati urejati svoje misli in čustva ter razumevati tudi njihovo navzočnost v govoru drugih; 3. biti sposoben razumeti v govoru tako vsebino kot tudi to, kako se je govornicu posrečilo izraziti okoliščine in namen svojega sporočila.

Naučiti se dobro pisati pomeni znati pisno pregljedno in povezano izraziti vsebino na način, ki upošteva tip bralca in namen sporočila. Naučiti se dobro brati pa ne pomeni samo poznati črke, temveč razumeti vse vrste pisnih sporočil, razumevati njihovo stvarno vsebino in ozadje (razpoloženje in druge okoliščine).

Predvidenih je tudi veliko praktičnih vaj, ki jih učenec rešuje, da se ob tem delu usposablja. Učenec sestavi oglas za krajevni radio, s katerim povabi ljudi na šolsko proslavo; strne diskusijo; poseže v polemiko; oblikuje sklepe, sprejete na sestanku. Primerja tematsko podobna besedila in ugotavlja slogovne ali časovne razlike; primerja televizijsko in časopisno poročilo ali članek v bulvarskem in solidnem tisku; sestavi referat o izbrani temi tako, da razišče literaturo o problemu in zbrano gradivo prilagodi tipu bralca oziroma poslušalca. Piše razpravo, v kateri razloži, zakaj se z dejanji literarne ali filmske osebe strinja ali ne strinja; sestavi esej o aktualni temi, zasnovan na nasprotujočih si argumentih in čustvenih razmerjih; na podlagi koncepta izdelava čistopis. To je samo majhen del vaj, ki jih lahko črpamo iz češke knjige.

Poučno je opazovati, kako se ujemata ali izključujeta predlagano sporazumevalno naravnano poučevanje materinščine ter dosedanji slovnični in pravopisni pouk. Kljub spremenje-

nim pristopom k pouku materinščine je velikokrat poudarjena nujnost pravopisne ustaljenosti, ker to zagotavlja dostopnost sporočil in nepretrogost v kulturnem razvoju. Tudi različne skladajnskih razmerij so sestavina sporazumevalnega pouka, vendar ne kot sama sebi namenjena dejavnost, temveč kot sredstvo, ki olajšuje razumevanje težjih povedi. Priporoča se ugotavljanje stavčnočlenskih in stavčnoperspektivnih razlik med pomensko podobnimi povedmi, npr. »Ogrizel me je lačen pes« in »Pes, ki me je ogrizel, je bil lačen«. Učenci naj pri novem načinu poučevanja ne bodo spodbujani z zahtevami »napiši pravilno« ali »napiši tako, da ne boš dobil slabe ocene«, temveč s potrebnostjo učinkovitega in popolnega sporazumevanja. Motivacija učencev, posebno v osnovni šoli, naj ne temelji na prizadevanju za razvijanje uma (za »kodranje možganov«), temveč predvsem na potrebi po izboljšanju sporazumevanja.

Hausenblasova knjiga je napisana z velikim navdušenjem in zbudi v bralcu dosti razmišljanja. Kritičen bralec pa ji lahko v marsičem tudi ugovarja. Ali bo posnemanje zahodnih vzorcev, zlasti britanskega učnega načrta English in the National Curriculum (1990), dalo zanesljivo dobre izide pri poučevanju slovanskega jezika? Slovanski jezik ima vendar veliko bolj razvito morfologijo kot angleščina in je njeno poučevanje tudi potrebno, da učenci obvladajo normo knjižnega jezika. Pri poučevanju slovenščine je nujno posvetiti ustrezno pozornost dvojini, zanikanemu roditelju, namenilniku in

še čemu. Za nižje razrede osnovne šole je usposabljanje v govorjenju, branju in pisanju umevno — ali pa ni v višjih razredih potrebno tudi sistematično obravnavanje slovnice in pravopisa? Seveda se češki avtor možnosti ugovorov zaveda in poziva učitelje, ki se podajajo na pot obnavljanja smisla poučevanja materinščine, naj se med seboj spoznavajo ter si menjujejo učno gradivo, domisleke in izkušnje. Dovzeten je za inovativnost in za kritiko.

V Sloveniji so nove silnice pri pouku slovenščine v marsičem podobne češkim. Tudi pri nas se kaže velika zavzetost jezikoslovcev, didaktikov in učiteljev: v šole prodirajo dognanja funkcijskega in besedilnega jezikoslovja, pragmatike in leksikologije, projektni pouk in ustvarjalno pisanje; učitelji radi obiskujejo pedagoške delavnice; izvajajo različna učna gradiva. Obstajajo pa tudi nagibi, ki so v nasprotju s sporazumevalno naravnanim poukom: lagodno skrivanje za popis jezikovnega sestava, nekritično prevzemanje modnih metodičnih prijemov, zanemarjanje govornega in pisnega sporočanja, čezmerno preverjanje slovničnega znanja s testi (»testomanija«). Po šolah učencem zlepa in zgrda vtejavamo v glavo slovnične definicije, izjeme, spregatve in sklanjatve ter se pri tem zopnosti svojega početja niti ne zavedamo. Vsekakor bi bilo prav, da bi si tako kot učitelji češčine tudi učitelji slovenščine začeli prizadevati za osmišljanje in izboljšanje poučevanja svojega učnega predmeta.

France Žagar

Pedagoška fakulteta v Ljubljani